

REFERENCES

Kobuta, I., Sikachina, A., and Zhigadlo, V. "Ekonomika eksporta pshenitsy v Ukraine" [Economy export of wheat in Ukraine]. *Issledovaniia po politike perekhoda selskogo khoziaystva*, no. 5 (2012): 33-49.

Kobuta, I. V. "Derzhavna polityka rehuliuвання tsin ta ahramnykh rynkiv u 2009 rotsi: dotrymanna zobov'iazan pered SOT" [Public policy and price regulation of agricultural markets in 2009: compliance with WTO obligations]. *Oblik i finansy APK*, no. 4 (2009): 170-176.

Solodkyi, M. O., Riabchenko, O. O., and Hnyliak, V. O. *Birzhova diialnist na rynku silskohospodarskoi produktsii* [Exchange activity in the market of agricultural products]. Zhytomyr: Polissia, 2010.

Sokhatska, O. M. *Birzhova sprava* [Stock exchanges]. Ternopil: Kart-Blansh, 2003.

Edgard Pisani Le monde pourra-t-il nourrir le monde? Et l'Europe garder ses paysans?, Leçon inaugurale 2004, prononcée par Edgard Pisani.

Francis Declerc et Michel Portier. Comment utiliser les marchés à terme agricoles et alimentaires : principe et mises en oeuvre / Editions France Agricole; Édition : 2e édition (27 janvier 2010) / 2010. – 282 p.

Nicolas Habert. Les marchés à terme agricole : Science et Economie / Ellipses Marketing (15 novembre 2002) / 2002. – 256 p.

Working H., "Price Effects of Futures Trading", Food Research Institute Studies 1 (1960): 3-31

<http://www.cftc.gov>

<http://www.theice.com>

<http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx>

<http://latifundist.com/>

<http://www.wfe.com>

<http://www.apk-inform.com/ru>

<http://www.cmegroup.com>

<http://www.fas.usda.gov/psdonline/psdQuery.aspx>

<http://www.ukragroconsult.com/>

<https://globalderivatives.nyx.com/commodities/nyse-liffe/contract-list>

УДК 330.338

ОПЕРАЦІЙНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ПОЗИЦІЮВАННЯ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

КОЗАК Л. В.

УДК 330.338

Козак Л. В. Операційна ефективність як чинник формування стратегій позиціонування продукції аграрних підприємств в Україні

У статті здійснено оцінку операційної ефективності як чинника формування стратегій позиціонування продукції аграрних підприємств в Україні на основі конкурентного аналізу врожайності сільськогосподарських культур, продуктивності тварин, собівартості продукції за сукупними та змінними витратами. Автором проведено аналіз рівня інтенсивності виробництва за критерієм сукупних та змінних витрат на один гектар посівів (одну голову тварин на відгодівлі) в Україні та її важливих конкурентів на світових ринках сільськогосподарської продукції – США та Німеччині. На основі проведеного аналізу зроблено висновок, що застосовувані технології виробництва в Україні є менш інтенсивними з точки зору урожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тварин, однак саме обмежене використання ресурсів дозволяє вітчизняним виробникам утримувати виробничу собівартість на нижчому рівні, ніж у зарубіжних конкурентів. Значну увагу приділено порівняльному аналізу конкурентоспроможності пропозиції сільськогосподарських товарів виробників у досліджуваних країнах за показниками окупності здійснених ними витрат без урахування урядових виплат.

Ключові слова: сільськогосподарська продукція, операційна ефективність, інтенсивність виробництва, конкурентоспроможність товару, сукупні витрати, змінні витрати.

Табл.: 7. **Бібл.:** 13.

Козак Людмила Василівна – кандидат економічних наук, доцент, декан економічного факультету, Національний університет «Острозька академія» (вул. Семінарська, 2, Острог, 35800, Україна)

E-mail: lyudmyla.kozak@oa.edu.ua

УДК 330.338

UDC 330.338

Козак Л. В. Операционная эффективность как фактор формирования стратегий позиционирования продукции аграрных предприятий в Украине

В статье осуществлена оценка операционной эффективности как фактора формирования стратегий позиционирования продукции аграрных предприятий в Украине на основе конкурентного анализа урожайности сельскохозяйственных культур, продуктивности животных, себестоимости продукции по совокупным и переменным затратами. Автором произведен анализ уровня интенсивности производства по критерию совокупных и переменных затрат на один гектар посевов (одну голову животных на откорме) в Украине и у её главных конкурентов на мировых рынках сельскохозяйственной продукции – США и Германии. На основе проведенного анализа сделан вывод, что применяемые технологии производства в Украине менее интенсивны, с точки зрения урожайности сельскохозяйственных культур и продуктивности животных, однако именно ограниченное использование ресурсов позволяет отечественным производителям удерживать производственную себестоимость на более низком уровне, чем у зарубежных конкурентов. Значительное внимание уделено сравнительному анализу конкурентоспособности предложения сельскохозяйственных товаропроизводителей в исследуемых странах по критерию окупаемости осуществленных производителями затрат без учета правительственных выплат.

Ключевые слова: сельскохозяйственная продукция, операционная эффективность, интенсивность производства, конкурентоспособность товара, совокупные расходы, переменные расходы.

Табл.: 7. **Библ.:** 13.

Козак Людмила Васильевна – кандидат экономических наук, доцент, декан экономического факультета, Национальный университет «Острозьская академия» (ул. Семінарська, 2, Острог, 35800, Украина)

E-mail: lyudmyla.kozak@oa.edu.ua

Kozak L. V. Operational Efficiency as a Factor of Formation of Strategies of Positioning of Products of Agrarian Enterprises in Ukraine

The article assesses operational efficiency as a factor of formation of strategies of positioning of products of agrarian enterprises in Ukraine on the basis of competitive analysis of crop yield, livestock yield and cost of products by aggregate and variable expenditures. The author analyses the level of intensity of production by the criterion of aggregate and variable expenditures per one hectare of crop (one head of livestock) in Ukraine and in its main competitors in the world markets of agricultural products – USA and Germany. On the basis of the conducted analysis the article draws a conclusion that the applied technologies of production in Ukraine have less intensity in the context of crop and livestock yield, but namely the limited use of resources allows domestic producers keeping the production cost at a lower level than that of the competitors. It pays big attention to comparative analysis of competitiveness of supply of agricultural producers in the said countries by the criterion of payout of expenditures without state payments.

Key words: agricultural products, operational efficiency, intensity of production, competitiveness of a product, aggregate expenditures, variable expenditures.

Tabl.: 7. **Bibl.:** 13.

Kozak Lyudmyla V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Dean, Faculty of Economics, The National University of Ostroh Academy (2 Seminarska st., Ostroh, 35800, Ukraine)

E-mail: lyudmyla.kozak@oa.edu.ua

У ринкових умовах підприємство, що тривалий час успішно реалізує власні стратегічні пріоритети та залишається прибутковим, є конкурентоспроможним. З метою нарощування обсягів реалізації та утримання стійких ринкових позицій для сільськогосподарських підприємств є виправданою стратегія низьких цін, економічною передумовою застосування якої має бути порівняно вищий рівень їх технологічної ефективності. Тобто, з метою перевернення конкурентів і досягнення конкурентних переваг сільськогосподарські підприємства повинні виконувати всі види діяльності, пов'язані з організацією виробництва та збутом продукції з більш низькими витратами, що породжує сприйняття їх продукції як унікальної цінності, заснованої на раціональній вигоді покупців. В умовах відкритої економіки цінність, що продукується сільськогосподарськими підприємствами, має бути конкурентною як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, що обумовлює доцільність та необхідність порівняльного аналізу, запропонованого в даному дослідженні.

Економічна оцінка організаційної ефективності та визначення стійкості цінових стратегій вітчизняних сільськогосподарських підприємств є одним із пріоритетних напрямів сучасних досліджень. Теоретико-методологічною основою такої оцінки є мікроекономічна теорія ринкової поведінки фірм, значний внесок у розвиток якої здійснили низка вітчизняних і зарубіжних вчених: Брю С. [10], Грищенко О. [9], Макконнелл К. [10], Манків Г. [10], Нордгауз В. [13], Семюельсон П. [13], Ястремський О. [9] та багато інших. Галузева специфіка означеної проблематики ґрунтовно висвітлена у працях Андрійчука В. [1], Боднар О. [4], Воскобійника Ю. [2,4], Дем'яненка С. [3], Камінського І. [2], Кьостера У. [12], Мазоренка Д. [8], Мазнева Г. [8], Нівевського О. [3], Саблука П. [8], Шпикуляка О. [2], Шпичака О. [4,8] та ін. Проте досліджень, присвячених оцінці ефективності стратегічного позиціонування аграрних підприємств недостатньо. Враховуючи значний експортний потенціал вітчизняного аграрного сектора, а також те, що опісля вступу до СОТ українські ринки сільськогосподарської продукції стали більш відкритими, конкурентний аналіз операційної ефективності, безумовно, є надзвичайно важливою складовою такої оцінки. Саме ці обставини обумовили зміст і напрями дослідження.

Метою статті є оцінка операційної ефективності як чинника формування стратегій позиціонування продукції аграрних підприємств в Україні на основі конкурентного аналізу урожайності сільськогосподарських культур, продуктивності тварин, виробничої собівартості продукції за сукупними та змінними витратами без урахування урядових виплат.

Для сільськогосподарської продукції, як для гомогенного товару, саме операційна ефективність, як відомо, обумовлює рівень витрат, а звідси й конкурентний рівень цін. Отже, цей чинник відіграє вирішальну роль у системі маркетингу та у формуванні стратегій позиціонування сільськогосподарських підприємств. З цією метою нами було зроблено вибіркоче дослідження операційної ефективності виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції в Україні та в її основних конкурентів на світовому ринку за 2011 р. Методично для визначення даного виду ефективності нами обрано показник сукупних і змінних витрат на один гектар посівів (одну голову тварин на відгодівлі), які значною мірою є індикатором рівня інтенсивності виробництва, а отже, є похідними від застосованої технології. Показники перевищення вартості виробленої продукції (у ринкових цінах) на один гектар посівів (одну голову

тварин на відгодівлі) над сукупними (змінними) витратами дають можливість визначити не тільки конкурентоспроможність пропозиції сільськогосподарських товаровиробників, але й дати оцінку окупності здійснених виробниками витрат. Завершальним етапом у запропонованій методиці є конкурентний аналіз урожайності сільськогосподарських культур, продуктивності тварин, собівартості продукції за сукупними та змінними витратами.

Порівняльні показники ефективності вирощування пшениці в Україні, Німеччині та США, які є важливими європейськими та світовими продуцентами даного виду товару, показують, що аналізовані країни мають різні значення середньої врожайності (табл. 1). У Німеччині вона дорівнює 56,5 ц/га, у США – 25,5 ц/га, в Україні – 33,9 ц/га. Різниця у рівнях урожайності пояснюється різною інтенсивністю використання матеріально-технічних засобів і технологій виробництва. Так, у Німеччині витрати на насіння, добрива та засоби захисту рослин (у розрахунку на гектар) значно вищі, ніж в Україні та США. Українські господарства не мають фінансових можливостей працювати з інтенсивністю, яку досягнуто у Німеччині та США, але завдяки високій якості ґрунтів і порівняно достатній кількості опадів середня урожайність зернових перевищує цей показник у США, навіть за відносно низького рівня використання матеріально-технічних засобів.

Вартість виробленої продукції у ринкових цінах на один гектар посівів теж різниться по трьох країнах: у Німеччині цей показник складає 801,7 дол. США, у США – 712,7 дол. США, в Україні – 565,5 дол. США. Існує чимало причин, що пояснюють різний їх рівень, але найголовніша серед них полягає в тому, що німецькі фермери працюють у системі Спільної сільськогосподарської політики ЄС, яка передбачає єдину цінову політику в галузі заготівель зернових. У США фермери значною мірою залежать від цін, що існують на світовому ринку, тому що рівень підтримки, який пропонує виробникам уряд США, є нижчим, ніж у країнах Європейського Союзу. В Україні на ціну виробника значною мірою впливає високий рівень посередницької маржі, встановлюваний монополізованою системою хлібозаготівель, і вони далеко не завжди узгоджуються зі світовими.

Щодо змінних витрат у розрахунку на один гектар посівів, то вони є теж найвищими у німецьких товаровиробників (996,5 дол. США). Така ситуація є результатом більш інтенсивного використання матеріально-технічних ресурсів, необхідних для вирощування зернових. США і Україна застосовують мінімально необхідну кількість ресурсів (з різних причин), однак позитивним є те, що витрати в Україні є меншими в розрахунку на один гектар за вищої урожайності і, як наслідок, у вітчизняних аграріїв показники окупності сукупних витрат є найкращими серед аналізованих країн, а собівартість одного центнера пшениці за сукупними та змінними витратами – найнижча. Отже, дані табл. 1 показують досить привабливу картину для українських товаровиробників пшениці. Вони мають широкі можливості подальшого нарощування обсягів виробництва пшениці за діючими технологіями, залишаючись при цьому конкурентоспроможними на світовому ринку.

Від недавнього часу Україна набула статусу одного з найбільших міжнародних постачальників фуражного зерна. Як свідчать дані табл. 2 і табл. 3, порівняно вищі показники операційної ефективності були одним із сприятливих чинників торгової експансії вітчизняних аграріїв на світовому ринку фуражного зерна.

Таблиця 1

Порівняння операційної ефективності виробництва пшениці в Україні та в її основних світових конкурентів*

Показник	Україна	Німеччина	США	Відхилення (+,-) показників України до:	
				Німеччини	США
Урожайність, ц/га	33,9	56,5	25,5	-22,6	+8,4
Вартість виробленої продукції на 1 га, дол. США**	565,5	8,1,7	712,7	-236,2	-147,2
Сукупні витрати на 1 га, дол. США	480,5	996,5	705,6	-51,5	-225,1
У тому числі: прямі (операційні) витрати	326,7	751,4	300,1	-424,7	+26,1
накладні витрати	238,8	245,1	405,5	-6,3	+166,7
Перевищення вартості виробленої продукції на 1 га над сукупними витратами, %	+17,7	-19,5	+1,0	+37,2	+16,6
Перевищення вартості виробленої продукції на 1 га над прямими витратами, %	+73,0	+6,7	+137,5	+66,3	-64,5
Собівартість одного центнера за сукупними витратами, дол. США	14,17	17,64	27,67	-3,47	-13,5
Собівартість одного центнера за прямими витратами, дол. США	9,64	13,3	11,77	-3,66	-2,13

* Розраховано автором на основі [5, 6].

** У ринкових цінах без урахування урядових виплат.

Таблиця 2

Порівняння операційної ефективності виробництва ячменю в Україні та в її основних світових конкурентів*

Показник	Україна	Німеччина	США	Відхилення (+,-) показників України до:	
				Німеччини	США
Урожайність, ц/га	24,7	39,5	30,7	-14,8	-6,0
Вартість виробленої продукції на 1 га, дол. США**	417,1	509,5	760,8	-92,4	-343,7
Сукупні витрати на 1 га, дол. США	359,6	810,7	1047,3	-451,1	-687,7
У тому числі: прямі (операційні) витрати	239,5	585,7	393,8	-346,3	-154,3
накладні витрати	120,1	225,0	653,5	-104,9	-533,4
Перевищення вартості виробленої продукції на 1 га над сукупними витратами, %	+15,9	-37,1	-27,3	+53,0	+42,3
Перевищення вартості виробленої продукції на 1 га над прямими витратами, %	+74,1	-13,0	+93,2	+87,1	-19,1
Собівартість одного центнера за сукупними витратами, дол. США	14,56	20,52	34,11	-5,96	-19,54
Собівартість одного центнера за прямими витратами, дол. США	9,70	14,83	12,82	-5,13	-3,12

* Розраховано автором на основі [5, 6].

** У ринкових цінах без урахування урядових виплат.

Як бачимо за даними табл. 2, в Україні урожайність, сукупні та змінні витрати в розрахунку на один гектар посіву ячменю є найнижчими серед аналізованих країн, що свідчить про низький рівень інтенсивності використання ресурсів та технологій.

Проте навіть за такої низькоінтенсивної технології та недосконалому ціноутворенню на ринку порівняльні дані про окупність витрат на виробництво ячменю в українських виробників є дуже позитивними. Так, окупність понесених на виробництво ячменю сукупних витрат (без урахування урядових виплат) в Україні складає 15,9 відсотка,

у той час як німецькі та американські фермери є збитковими. За показниками операційної рентабельності прямих витрат вітчизняні виробники теж виглядають досить привабливо на фоні європейських сусідів і фермерів США. Собівартість одного центнера ячменю за сукупними витратами в Україні складає 14,56 дол. США, що на 5,96 доларів менше, ніж в Німеччині та на 19,54 доларів менше, ніж в США, що є індикатором ефективності застосовуваних технологій. Аналогічна тенденція також спостерігається за показниками собівартості одного центнера ячменю за змінними витратами. Таким чином, Україна може ефектив-

но конкурувати на світовому ринку ячменю з Німеччиною (ЄС) та США.

У табл. 3 подано порівняльні показники ефективності вирощування кукурудзи в Україні, Німеччині та США, які є також важливими європейськими та світовими продуцентами даного виду товару.

посівів в аналізованих країнах відповідно складають 602,9 та 686,6 дол. США. Проте, ціна виробника в Україні складає 368 доларів, тоді як американські фермери отримують лише 203 долари за тону проданої продукції. Саме цей чинник пояснює значно вищі показники валового доходу на гектар посівів та окупності сукупних на змінних витрат. Навпаки,

Таблиця 3

Порівняння операційної ефективності виробництва кукурудзи в Україні та в її основних світових конкурентів*

Показник	Україна	Німеччина	США	Відхилення (+,-) показників України до:	
				Німеччини	США
Урожайність, ц/га	68,6	75,0	86,5	-6,4	-17,9
Вартість виробленої продукції на 1 га, дол. США**	1167,1	1064,3	1956,0	+102,8	-788,9
Сукупні витрати на 1 га, дол. США	843,9	1767,3	1475,7	-923,4	-631,8
У тому числі:					
прямі (операційні) витрати	607,6	1502,8	789,1	-895,2	-181,5
накладні витрати	236,3	264,5	686,6	-28,2	-450,3
Перевищення вартості виробленої продукції на 1 га над сукупними витратами, %	+38,3	-39,8	+32,5	+78,1	+5,8
Перевищення вартості виробленої продукції на 1 га над прямими витратами, %	+92,2	-29,1	+147,8	+121,3	-55,6
Собівартість одного центнера за сукупними витратами, дол. США	12,30	23,56	17,06	-11,26	-4,76
Собівартість одного центнера за прямими витратами, дол. США	8,86	20,03	9,12	-11,17	-0,26

* Розраховано автором на основі [5, 6].

** У ринкових цінах без урахування урядових виплат.

Як і в ситуації з пшеницею та ячменем, найбільші відмінності в країнах, які ми досліджуємо, існують у цінах закупівлі, інтенсивності застосовуваних технологій і, як наслідок, в урожайності культури. Вартість виробленої продукції у ринкових цінах з одного гектара посівів кукурудзи, що одержують виробники в Німеччині, складає 1064,3 дол. США. Це є найнижчий показник серед усіх аналізованих країн при середньому рівні урожайності та найвищій інтенсивності технологій. Так, сукупні витрати німецьких фермерів у розрахунку на гектар посівів складають 1767,3 дол. США, що у 2,1 раза більше, ніж в Україні. Саме цей чинник обумовлює найвищі показники збитковості німецьких фермерів: 39,8% за сукупними витратами та 29,1% – за змінними. За даним критерієм найближчим конкурентом України є США, проте собівартість одного центнера кукурудзи вітчизняного виробництва складає 12,30 дол. США, що на 4,76 долара нижче, ніж в американських фермерів. Таким чином, виробництво кукурудзи за діючими технологіями дозволяє вітчизняним аграріям залишатись конкурентоспроможними на світовому та внутрішньому ринках.

Характерними ознаками світового ринку сої та олійних зернових є сприятлива цінова кон'юнктура для вітчизняних експортерів, динамізм у структурі основних країн-постачальників та швидкі темпи зростання обсягів продажів. У табл. 4 містяться порівняльні показники операційної ефективності вирощування сої в Україні та США, які певною мірою пояснюють причини торгової експансії України на цьому ринку.

Як бачимо, різниця у рівнях урожайності сої в Україні та США пояснюється різною інтенсивністю використання матеріально-технічних засобів: сукупні витрати на гектар

високі показники собівартості сої за сукупними та змінними витратами свідчать про хиткі позиції України на даному ринку. За даним критерієм ми можемо зробити припущення, що з погіршенням цінової кон'юнктури світового ринку сої Україна з шостої позиції може перейти в аутсайдери.

Навпаки, на ринку олійних зернових позиції вітчизняних аграріїв за показниками операційної ефективності є досить стійкими порівняно з європейськими сусідами (табл. 5).

Аналізовані країни мають дещо різні значення середньої врожайності насіння соняшнику: у Німеччині вона дорівнює 21 ц/га, у США – 25,5 ц/га, в Україні – 18,4 ц/га, проте за даними вартості виробленої продукції на один гектар посівів ми бачимо, що обидві країни конкурують в одному ціновому сегменті. Рівень інтенсивності використання ресурсів у німецьких виробників насіння соняшнику значно вищий: сукупні витрати в розрахунку на один гектар посівів складають 867 дол., а змінні – 654,8 дол. США, тобто відповідно в 1,8 та 2,1 раза більше, ніж у вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Звідси, показники окупності витрат без урядових субсидій та собівартості одиниці виробленої продукції значно привабливіші в українських виробників насіння соняшнику, що забезпечує їм стійкі конкурентні переваги в короткостроковому періоді.

Дещо подібні тенденції ми можемо спостерігати, аналізуючи показники ефективності виробництва ріпаку. Як і в попередній ситуації, аналізовані країни істотно різняться рівнем інтенсивності використання ресурсів. Сукупні витрати у розрахунку на один гектар посівів в Німеччині складають 1077,2 дол., а змінні – 841,1 дол. США, що також

більше, ніж в Україні: у 1,5 та 1,7 раза відповідно. Обидві країни також конкурують в одному ціновому сегменті, проте, не дивлячись на значно вищий рівень урожайності ріпаку, німецькі фермери є збитковими без урядових субсидій. Натомість, перевищення вартості виробленої продукції з 1 га над сукупними витратами без урядових субсидій у вітчизняних аграріїв складає 32,1%, над змінними – 78,0%. Позитивним також є той факт, що за значно нижчої урожайності собівартість одного центнера виробленої продукції залишається на конкурентному рівні.

Останні п'ять років характеризуються переважно не-ефективним ціновим позиціонування вітчизняних виробників м'яса. Виробництво яловичини в Україні зазнало найбільш стрімкого спаду. Це досить болісно відобразилось на економіці країни, яка в радянські часи за міжреспубліканським розподілом спеціалізувалася саме на виробництві та переробці яловичини. Таке становище пояснюється кількома причинами. Найголовнішими з них є падіння купівельної спроможності населення та втрата зовнішніх ринків збуту яловичини, особливо російського.

Таблиця 4

Порівняння технологічної ефективності виробництва сої в Україні та її в основних світових конкурентів*

Показник	Україна	США	Відхилення (+,-) показників України до США
Урожайність, ц/га	20,4	30,9	-10,9
Вартість виробленої продукції на 1 га, дол. США**	746,8	629,2	+117,6
Сукупні витрати на 1 га, дол. США	602,9	686,6	-83,6
У тому числі:			
прямі (операційні) витрати	416,6	456,0	+39,4
накладні витрати	186,3	230,6	-44,3
Перевищення вартості виробленої продукції на 1 га над сукупними витратами, %	+23,9	-8,4	+32,3
Перевищення вартості виробленої продукції на 1 га над прямими витратами, %	+79,3	+38,0	+41,3
Собівартість одного центнера за сукупними витратами, дол. США	29,55	22,22	+7,33
Собівартість одного центнера за прямими витратами, дол. США	20,42	14,76	+5,66

* Розраховано автором на основі [5, 6].

** У ринкових цінах без урахування урядових виплат.

Таблиця 5

Порівняння операційної ефективності виробництва насіння соняшнику та ріпаку в Україні та в її основних світових конкурентів*

Показник	Насіння соняшнику			Ріпак		
	Україна	Німеччина	Відхилення (+,-)	Україна	Німеччина	Відхилення (+,-)
Урожайність, ц/га	18,4	21,0	-2,6	17,3	27,0	-9,7
Вартість виробленої продукції на 1 га, дол. США**	745,4	758,5	-13,1	904,6	975,2	-70,6
Сукупні витрати на 1 га, дол. США	474,9	867,0	-392,1	684,7	1077,2	-392,5
У тому числі:						
прямі (операційні) витрати	318,6	654,8	-336,2	508,1	841,1	-333,0
накладні витрати	156,3	212,2	-55,9	176,6	236,1	-59,5
Перевищення вартості виробленої продукції на 1 га над сукупними витратами, %	+58,8	-12,5	+71,3	+32,1	-9,5	+41,6
Перевищення вартості виробленої продукції на 1 га над прямими витратами, %	+134,0	+15,8	+118,2	+78,0	+15,9	+62,1
Собівартість одного центнера за сукупними витратами, дол. США	25,80	41,28	-15,48	39,57	39,89	-0,32
Собівартість одного центнера за прямими витратами, дол. США	17,32	31,18	-13,86	29,36	31,15	-2,09

* Розраховано автором на основі [5, 6].

** У ринкових цінах без урахування урядових виплат.

Серед інших можна назвати переважаючі темпи зростання протягом 1990-х років забою тварин над розведенням, викликане невизначеністю майбутньої долі тваринництва, проте визначальний вплив на таку ситуацію справили високі рівні збитковості скотарства упродовж останніх 10 – 15 років. Поданий у табл. 6 порівняльний аналіз продуктивності тварин і собівартості яловичини в Україні, Німеччині та США дозволяє визначити роль та вплив на означені процеси технологічного чинника.

вага теляти на початку вирощування становить 30 кілограмів. Тварину відгодовують молоком або його замінником, доки вона не зможе споживати інших кормів. Тривалість відгодівлі становить близько 24 місяців, доки вага не досягне 300 – 320 кілограмів. Система відгодівлі, яку використовують в Україні, з організаційної точки зору здається найменш ефективною серед трьох систем, розглянутих вище.

Найбільш виразним показником ефективності технологій є середньодобовий приріст тварин. Так, у середньому

Таблиця 6

Порівняння операційної ефективності виробництва м'яса великої рогатої худоби в Україні та в її основних світових конкурентів*

Показник	Україна	Німеччина	США	Відхилення (+,-) показників України до:	
				Німеччини	США
Середньодобовий приріст, г	481	900	1361	-419	-880
Вартість виробленої продукції на 1 голову, дол. США**	541,0	1128,6	596,6	-587,6	-55,6
Сукупні витрати на 1 голову, дол. США	711,5	1597,0	1229,5	-885,5	-518,0
У тому числі:					
прямі (операційні) витрати	600,4	1428,0	549,6	-827,6	+50,8
накладні витрати	111,1	169,0	679,9	-57,9	-568,8
Перевищення вартості виробленої продукції на 1 голову над сукупними витратами, %	-24,0	-29,3	-51,5	+5,3	+27,5
Перевищення вартості виробленої продукції на 1 голову над прямими витратами, %	-9,9	-20,9	+8,6	+11,0	-18,5
Собівартість одного центнера за сукупними витратами, дол. США	199,86	295,74	237,37	-95,88	-37,45
Собівартість одного центнера за прямими витратами, дол. США	168,67	264,44	106,10	-95,77	+62,57

* Розраховано автором на основі [5, 6].

** У ринкових цінах без урахування урядових виплат.

Найбільша різниця між досліджуваними країнами існує в організації та інтенсивності технологій, що суттєво впливає на ефективність галузі. Розведення м'ясних порід великої рогатої худоби в Німеччині здійснюється головним чином на невеликих фермах чисельністю поголів'я близько 100 тварин. У США переважна частина худоби м'ясних порід утримується на відгодівельних майданчиках, багато з яких досить великі і розраховані на 35 – 50 тис. голів за один цикл. Проте в обох країнах існує чітка спеціалізація на розведенні худоби м'ясного напрямку. В Україні виробництвом яловичини займається 3996 сільськогосподарських підприємств, з них дрібних (до 100 гол.) – 1788, середніх (100 – 1000 гол.) – 1798 і великих (більше 1000 гол.) – 410 одиниць, з них чисельністю поголів'я понад 5000 – лише п'ять. У дрібних і середніх підприємствах зосереджено 774,7 тис. голів, або 52,3%, у великих – 735,9 тис. гол., або 48,7%, з них на відгодівельних комплексах з поголів'ям понад 5000 гол. – лише 34,7 тис. гол., або 2,3% від загальної чисельності відгодівельного поголів'я ВРХ [6, с. 36]. У переважній більшості підприємств вирощування великої рогатої худоби на м'ясо є невід'ємною частиною молочного виробництва, оскільки більшість тварин, які йдуть на відгодівлю, складають бички молочного стада. Хоч продуктивність такої худоби можна збільшити шляхом впровадження кращої системи відгодівлі, однак вона не має генетичного потенціалу для досягнення такої продуктивності, яка необхідна для забезпечення міжнародної конкурентоспроможності. Як правило,

по Україні він складає 481г на добу, тоді як в Німеччині та США відповідно – 900 та 1361г (див. табл. 6). Як результат різної інтенсивності відгодівлі, вартість виробленої продукції в розрахунку на 1 голову в рік у Німеччині складає 1128,6 доларів, у США – 596,6 доларів, у той час як в Україні цей показник нижчий відповідно на 587,6 та 55,6 доларів США.

Використання програм відгодівлі різної інтенсивності та порід худоби з різними генетичними характеристиками забезпечують різний рівень окупності понесених витрат і собівартості одиниці виробленої продукції. Найбільш показовою у цьому аспекті є технологія, що застосовується у США, яка забезпечує найнижчу серед аналізованих країн собівартість одного центнера яловичини за прямими витратами – 106,10 дол. США, а, відтак, і найвищий рівень окупності зазначених витрат – 8,6 відсотка. У Німеччині дані показники відповідно складають 264,44 дол. США та 20,9 відсотка збитку. В Україні собівартість одного центнера яловичини за прямими витратами складає 168,67 дол. США, що на 62,57 дол. США більше, ніж у США та на 95,77 дол. США менше, ніж в Німеччині. Проте, українські виробники, які і німецькі, за цим критерієм є збиткові, що свідчить про низький рівень ефективності застосовуваної технології. Позитивним є лише той факт, що за показниками сукупних витрат рівень збитковості виробництва яловичини в Україні є найнижчим. На основі зазначеного ми можемо зробити припущення, що із засто-

суванням більш інтенсивних технологій та вдосконалення системи ціноутворення Україна має резерви для підвищення конкурентоспроможності яловичини на внутрішньому та міжнародному ринках.

Виробництво свинини в Україні, як і яловичини, пройшло етап стрімкого спаду і зараз починає відроджуватись. На початковій стадії переходу економіки до ринкових відносин багато великих свинокомплексів припинили свою діяльність через неможливість придбання концентрованих кормів за дотаційними цінами, падіння внутрішнього попиту на м'ясопродукти внаслідок зниження доходів населення, відміни нетарифних імпорتنних обмежень, що призвело до напливу дешевих м'ясопродуктів із Заходу. Вітчизняні виробники опинилися у «цінових ножицях»: з одного боку, ціни на корми та інші ресурси швидко почали досягати світового рівня, а з другого – відбувалось значне падіння цін на внутрішньому ринку. Нині свинарство, як і виробництво яловичини, є одною із найбільш збиткових галузей в сільському господарстві. Тому інформація про те, наскільки конкурентоспроможна за витратами одна із найтрадиційніших в Україні тваринницьких галузей, є досить актуальна.

В Україні виробництвом свинини займається 4258 сільськогосподарських підприємств, з них дрібних (до 100 гол.) – 1702, середніх (100 – 1000 гол.) – 2011 і великих (більше 1000 гол.) – 545 одиниць, з них з чисельністю поголів'я понад 5000 – 85 підприємств. Отже, виробництво свинини сконцентровано переважно на великих підприємствах, про що свідчить і розподіл поголів'я між ними. У дрібних і середніх підприємствах зосереджено 753,5 тис. голів, або 22,9%, у великих – 2565,7 тис. гол., або 77,3%, з них на відгодівельних комплексах з поголів'ям понад 5000 гол. – 1588,5 тис. гол., або 47,9% від загальної чисельності відгодівельного поголів'я свиней [6, с. 37].

Порівняльну характеристику технології виробництва та витрат у свинарстві в Україні, Німеччині та США наведено в *табл. 7*. Технології вирощування свиней в аналізованих країнах багато в чому є схожими, хоч і різної інтенсивності.

Зокрема, в кожній із країн процес вирощування складається із двох технологічних стадій: племінні стада, що забезпечують батьківське поголів'я, і комерційне поголів'я свиноматок і поросят. Вирощування свиней у Німеччині та США здійснюється переважно в комплексних господарствах, що охоплюють усі стадії від опоросу до відгодівлі та реалізації. Виробники використовують сучасне автоматизоване обладнання, комплекс якого, як правило, є в розпорядженні однієї родини фермерів-тваринників або підприємства. Тривалість періоду відгодівлі свиней у Німеччині складає 120 – 125 днів, а реалізаційна вага – 115 кг. За показниками продуктивності тварин це більш інтенсивна технологія, ніж у Сполучених Штатах Америки (135 – 140 днів та 105 – 110 кг), де свинарство спрямоване переважно на продукування свиней з нежирним м'ясом.

В Україні великі свинокомплекси намагаються вирощувати продукцію за тією ж технологією, що застосовується у США та Німеччині, і за низкою технологічних показників вона показує не гірші результати [12]. Проте, як свідчать дані офіційної статистики, середньогалузеві показники вирощування свиней в Україні є значно нижчими, ніж в країнах-конкурентах. Зокрема, тривалість відгодівлі свиней в Україні складає до 210 – 220 днів і продаються вони після досягнення ваги 95 – 110 кг, щоденний приріст теж порівняно низький і становить лише 414 г на добу (див. *табл. 7*). У результаті система дуже програє в ефективності, проте позитивним є те, що генетична якість поголів'я свиней в Україні хороша і її можна далі підвищувати.

Про різну інтенсивність відгодівлі свідчить і обсяг сукупних витрат в розрахунку на одну голову. Оскільки застосовувана технологія в США та Німеччині більш інтенсивна, то й цей показник найвищий і відповідно складає 209,5 та 192,2 дол. США. В Україні аналогічний показник становить лише 177,5 дол. США. Структура виробничих витрат у свинарстві США, Німеччини та України найбільше відрізняються часткою на корми та вартістю поросят. Вартість кормів у свинарстві, як правило, обумовлює рівень застосування протеїнових добавок і стимуляторів росту тварин. Звідси, змінні витрати в розрахунку на одну

Таблиця 7

Порівняння операційної ефективності виробництва м'яса свиней в Україні та в її основних світових конкурентів*

Показник	Україна	Німеччина	США	Відхилення (+,-) показників України до:	
				Німеччини	США
Середньодобовий приріст, г	414	735	645	-321	-231
Вартість виробленої продукції на 1 голову за виключенням урядових виплат, дол. США	177,5	181,9	197,7	-4,4	-20,2
Сукупні витрати на 1 голову, дол. США	183,4	192,2	209,5	-8,8	-26,1
У тому числі:					
прямі (операційні) витрати	132,3	161,3	168,9	-29,0	-36,6
накладні витрати	51,1	30,9	40,6	+20,2	+10,5
Перевищення вартості виробленої продукції на 1 голову над сукупними витратами, %	-3,2	-5,4	-5,6	+2,2	+2,4
Перевищення вартості виробленої продукції на 1 голову над прямими витратами, %	+34,1	+12,7	+17,1	+21,4	+17,0
Собівартість одного центнера за сукупними витратами, дол. США	178,09	213,56	184,60	-35,17	-6,51
Собівартість одного центнера за прямими витратами, дол. США	128,52	179,22	148,80	-50,70	-20,28

* Розраховано автором на основі [5, 6].

** У ринкових цінах без урахування урядових виплат.

голову в Україні становлять лише 132,3 дол. США, що на 29,0 – 36,6 доларів менше, ніж у досліджуваних зарубіжних країнах. Саме цей чинник дозволяє утримувати сукупні та змінні витрати одного центнера реалізованої продукції на найнижчому рівні порівняно із країнами-конкурентами. В усіх країнах виробники без урядових субсидій є збитковими, проте позиції вітчизняних сільськогосподарських підприємств за даним критерієм є найбільш стійкими.

ВИСНОВКИ

Проведений конкурентний аналіз операційної ефективності виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції дає нам підстави зробити такі висновки. Застосовувані технології виробництва в Україні є менш інтенсивними з точки зору урожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин, порівняно із зарубіжними аналогами. Однак саме обмежене використання ресурсів дозволяє вітчизняним виробникам утримувати виробничу собівартість на нижчому рівні, ніж в зарубіжних конкурентів. Звідси за рівнем окупності виробничих витрат без урахування урядових субсидій вітчизняні сільськогосподарські підприємства є більш ефективними. Це свідчить про потенційну конкурентоспроможність пропозиції вітчизняного аграрного сектора на світовому ринку та обумовлює можливість застосування виробниками стратегії найменших витрат. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств : теорія, методика, аналіз [Текст] : монографія / В. Г. Андрійчук. – 2-е вид., без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.
2. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг). Вип. 5. / [Воскобійник Ю. П., Шпикуляк О. Г., Камінський І. В. та ін.]; за ред. Ю. П. Воскобійника. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 438 с.
3. Дем'яненко С. І. Кількісний аналіз та моделювання аграрних ринків : навч. посіб. / С. І. Дем'яненко, О. В. Нів'євський. – К. : КНЕУ, 2008. – 424 с.
4. Формування витрат виробництва сільськогосподарської продукції та їх моніторинг в передових країнах світу / [Шпичак О. М., Боднар О. В., Воскобійник Ю. П. та ін.]; за ред. О. М. Шпичака. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 204 с.
5. Свинарство в Україні та світі. Рейтинг виробників свинини України станом на 1 січня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pigua.info/uk/top/9/>
6. Статистика сільського господарства та навколишнього середовища : електронні публікації Державного комітету статистики України // Основні економічні показники сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 р. : стат. бюл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/menu/publikac_r.htm
7. Статистика сільського господарства та навколишнього середовища : електронні публікації Державного комітету статистики України // Тваринництво України за 2011 р. : стат. збірник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/menu/publikac_r.htm
8. Технології та нормативи витрат на вирощування кормових зернофуражних культур / [Шпичак О. М., Мазоренко Д. І., Мазнев Г. Є. та ін.] / За ред. П. Т. Саблука та ін. – К. : ННЦ ІАЕ. – 2009. – 756 с.
9. Ястремський О. І. Основи мікроекономіки : підручник / О. І. Ястремський, О. Г. Грищенко. – Київ : Знання, 2007. – 579 с.
10. McConnell, Campbell R., Stanley L. Brue, and Sean M. Flynn. *Microeconomics: Principles, Problems and Policies*. 18th edition. New York, NY: McGraw-Hill Irwin, 2009.
11. Mankiw, Gregory N. *Principles of Microeconomics* / Gregory N. Mankiw. – 6th edition. Mason, OH: South-Western Cengage Learning, 2012.
12. Koester U. *Grundzüge der landwirtschaftlichen Marktlehre* / U. Koester. – 4 Auflage. – München : Vahlen, 2011. – 413 S.
13. Samuelson, Paul A. and William D. Nordhaus. *Microeconomics*. 19th edition. New York, NY: McGraw-Hill Irwin, 2010.

REFERENCES

- Andriichuk, V. H. *Efektivnist diialnosti ahrarnykh pidpryemstv : teoriia, metodyka, analiz* [Effectiveness of agricultural enterprise: theory, methodology, analysis]. Kyiv: KNEU, 2006.
- Dem'ianenko, S. I., and Niv'evskiy, O. V. *Kilkisnyi analiz ta modelivannia ahrarnykh rynkiv* [Quantitative analysis and modeling of agricultural markets]. Kyiv: KNEU, 2008.
- Koester, U. *Grundzege der landwirtschaftlichen. Marktlehre*. Munchen: Vahlen, 2011.
- McConnell, Campbell R., Stanley, L. Brue, and Sean, M. Flynn. *Microeconomics: Principles, Problems and Policies*. New York: McGraw-Hill Irwin, 2009.
- Mankiw, Gregory N. *Principles of Microeconomics*. Mason, OH: South-Western Cengage Learning, 2012.
- "Statystyka silskoho hospodarstva ta navkolyshnyoho sere-dovyshcha : elektronni publikatsii Derzhavnogo komitetu staty-styky Ukrainy" [Statistics of Agriculture and the environment: elec-tronic publications of the State Statistics Committee of Ukraine]. http://ukrstat.org/menu/publikac_r.htm
- "Statystyka silskoho hospodarstva ta navkolyshnyoho sere-dovyshcha : elektronni publikatsii Derzhavnogo komitetu staty-styky Ukrainy" [Statistics of Agriculture and the environment: elec-tronic publications of the State Statistics Committee of Ukraine]. http://ukrstat.org/menu/publikac_r.htm
- Shpychak, O. M., Mazorenko, D. I., and Mazniev, H. Ie. *Tekhnolohii ta normatyvy vytrat na vyroshchuvannia kormovykh zernofurazhnykh kultur* [Technologies and standards costs of cultivation of fodder crops zernofurazhnyh]. Kyiv: NNTs IAE, 2009.
- Shpychak, O. M., Bodnar, O. V., and Voskobiinyk, Yu. P. *Formuvannia vytrat vyrobnytstva silskohospodarskoi produktsii ta ikh moni-torynh vпередovykh krainakh svitu* [Formation costs of agricultural production and monitoring in advanced countries]. Kyiv: NNTs IAE, 2012.
- "Svynarstvo v Ukraini ta sviti. Reitynh vyrobnykiv svynyny Ukrainy stanom na 1 sichnia 2013 roku" [Pig production in Ukraine and worldwide. Rating pork Ukraine as of 1 January 2013]. <http://www.pigua.info/uk/top/9/>
- Samuelson, Paul A., and William, D. Nordhaus. *Microeconomics*. New York: McGraw-Hill Irwin, 2010.
- Voskobiinyk, Yu. P., Shpykuliak, O. H., and Kaminskyi, I. V. *Vytraty ta efektyvnist vyrobnytstva produktsii v silskohospodarskykh pidpryemstvakh (monitorynh)* [Cost and efficiency of production in agricultural enterprises (monitoring)]. Kyiv: NNTs IAE, 2012.
- Yastremskyi, O. I., and Hryshchenko, O. H. *Osnovy mikroekonomiky* [Foundations of Microeconomics]. Kyiv: Znannia, 2007.